

BURSA'DA GAZİ UMUR BEY CAMİ KİTABESİ VE BİRKAÇ MÜHİM KİTAP

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti
asli azasından
M. Cevdet

Bursada bulunduğum sırada Halkevinin tarihçileri , *JVI* ca- miinin kapısı üzerinde mahkuk kitabenin pek girift ve zor kısmının eskiden- beri okunamadığını ve üstat Ahmet Tevhit Beyefendinin (Tarihi Osmani Encümeni) namındaki mecmuanın 14 üncü cüz'üne derceylediği işbu taş vakfiyenin mezkur son kısmını yine halledilmeden bıraktığını söylediler.

Bir dava teşkil etmemek ve elimden gelirse aziz üstadın istinsahını ikmal eylemek maksadile işe giriştim. Mezkur cami kapısı önünde hayli z- man göz yorduktan sonra fotoğrafisi üzerinde de bir hafta uğraştım. Erebil- diğim neticenin kıymeti hakkında bir şey söyleyemem. Ancak meraklılarca mukayeseye medar olmak için bu taş vakfiyenin mezkur mecmuada neşredilen son kısımile acizane bulabildiğim şekli dercediyorum.

Daha evvel şurasını kaydetmeliyizki, pek şöhretli iki .1.,ıvardır: Biri ibni Batutanın 737-749 tarihlerinde Anadoluya seyahatinde ziyaret eylediği Aydın oğlu Umur Beydir ⁽¹⁾. Timurtaş Paşanın oğlu Gazi Umur Bey ise ikinci Umur Beydir ki, Bursada kendi adı ile anılan cami haziresinde yatar. Mezar taşı İstanbul makberelerinde artrk nümunesi kalmıyan bir tarz- dadır. Pek nefis bir celi hattile yazılmıştır.

Ahmet Tevhit Bey, bu Umur Beyi 857 de İstanbul fethinde de hazır olmuş gösteriyor. Ve Aşık Paşa zade tarihine istinat ediyor.

«Sicilli Osmani» sahibi Süreyya Bey ise Aydın oğlu Umur Beyden bahsetmez, yalnız Umur Beyin Timurtaş Paşanın oğlu olduğunu ve Çelebi Sultan Mehmet zamanında Anıadolu Beylerbeyisi ve Düzme Mustafa muharebesinde de bulunduktan sonra kubbe altı veziri olduğunu ve 838 de vefat ettiğini yazar (Sicilli Osmani, Cilt: I, Sahife: 401).

Süreyya Beyin beyanı senetsizdir, mehazi yoktur. Ahmet Tevhit Beyin senedi üçtür: Aşık Paşa zadenin kitabı, taş vakfiye tarihi, mezar taşı kitabesi. Taş vakfiye tarihi 865 tir. Ben mezar taş tarihini kaydetmiş isem de gelecek

(1) Bu Aydın oğlu Umur Bey de ilim hamilerindedir. Türkçe en eski eserlerden olan , *J IS* tercümesini H0ca Mesut bu zat namına yazd:ğı gibi müsteşrik Mortmanın 1925 te Hanovrada neşrelediği halis Türkçe *J i J .):1* nam büyük manzum hikaye de bu Aydın oiUu Umur Bey naminadır.

defa hem vakfiyenin fotoğrafisini hem de Umur Beyin mezar taşı tarihini Bursadan getirip takdim etmeği daha münasip buldum.

Timurtaş oğlu Umur Bey herhalde İstanbulun fethinden sonra vefat etti. Okadar meşhur olmıyan ve fakat ayrıca vakfiye sahibi olan üçüncü bir Umur Bey vardırki, Sarıca Paşa oğludur. Süreyya Beyin siclinde bu Sarıca Paşa oğlu Umur Beyden bahis yoktur. İbni Batutaya zeylen yazdığım (Ahiler) kitabımın 182 inci sahifesinde ve elif maddesinde bu üçüncü Umur Beyi kaydettim ki, Süreyya Beyin 838 te vefat eylediğini yazdığı Umur Bey bu olmak lazımdır. Vakfiyeleri müteaddittir 818, 819, 820, 823, 824 sene- lerinde yazılmışlardır. Fkat bu Umur Bey, Timurtaş oğlu değildir, tekrar ediyorum, Sarıca Baişa oğludur.

Eşhas tayininden sonra kitabeye geçelim:

Ahmet Tevhit Beyefendinin Bursadaki Umur Bey kitabesine dair mezkur mecmuanın 14 üncü cüzündeki kopyesinin bize lazım olan son kısmı şudur ki, taştaki imla veçhile aynendir:

J-l;J '-l11111-'' j,- l''..i11111;... Jfa ..:,, -\ ..:::1_ JJJl oJ_f'.,i... JliJl '!'°L.. '-lil _f:..l
 ..:l:- J;j_... ..l. J;l:.._ 1 T o..l:.-l11i. ..):.....l. 'WJ ..;)J- [o).Y. d..k ı,SI l
 ... J1.c°J - J W ..,►- 1,p j Jf'-J...ll t.S..t> [y;_jJ

Benim acizane halline çalıştığım parçalar [] işaretini koyduğum kayıtlardır. Bunlar hakikaten çok girifttir. Ahmet Tevhit Beyefendinin böyle mühim ve emsali çok az bir taş vakfiyeyi her kesten evvel meydana koyup ekseriyetle halle esi teşekküre layıktır. Bu son kısım, çok girift olduğundan ve ihtimalki üstat fiazla tevakkufa vakit ve imkan bulamadığından hal- ledilememiştir. Üstat, mezkur cümleleri harekeliyerek tertipten sonra diyorki: J;l:.._ kelimesi de J:_(",,;:·_y_ diye okunabilir.

Bizim hallimiz şudur:

J-l;J '-lil j,- l''..u:.,_;;_ _: :;:\$.t" JjJl o; .i.. JliJl , L• -..il .f:..
 _;j)l. [o li.] o li. tS};...1, -WJ ,...s}J- o)J. [t.S) JI] .._s}kl
 ·r1 }l;:- ..:u;J ,) T J1..l:..

Öyl ·samıyoru.n ·ki, bu halli ;ziz üstat kabul eders _ mühim bir .müş- küil ortadan kalkmış olur. Zira vakfiyelerin üslu:buJ;,.. ÖJ0-l:-: 'J;j_-.l_l)fof gibi cümleleri kabule manidir ve ·sonra bizim hallimiz, ·vakfa hizmet mu- k b li de beklen n ve mutlaka vakfiyed_e zikredilmesi lazım olan ücret ve maaşı da meydana çıkarıyor. ... · · · · ·

· · · Malumdur İi, J1..:..: Venedik parasıdır ve Türkiyede vaktile çok revaç bulmuştur. ;'li.1:.._ Venediğe mensup demektir. Bu kelime ...s_J; _;j jJ_ şek-

linde dahi okunmaya müsait bir kesimde hakkedilmiştir. Öylede okumak iddia edilse maksat yine değişmez.

GAZİ UMUR BEY VE TÜRKÇE MÜHİM BİRKAÇ KİTAP

Gazi Umur Bey camii kapısı üzerinde taşta kazılmış olan vakfiyenin fotoğrafisini Bursadan getirtince takdim edeceğim. İkinci bir vakfiyesi daha vardır ki o, Türkçe değil arapçadır. 834 tarihli, icap ederse onun metnini de Derğiye koyarız. Bu ikinci vakfiyesinde umumun istifadesi için vakfeyle- eliği Türkçe mühim eserler yazılmıştır. Burada bahsedeceğim şey, Gazi Umur Bey namına Türkçeye tercüme edilen eserlerden meşhur bir tıp kitabının bendeki nüshasıdır.

Bu yazma 20X 10 eb'adındadır. Sahifesinde 18 sam vardır. 119 varakadır. İstinsah tarihi yoktur. 1000 tarihlerinde olması muhtemeldir. Hicri 900 den evvel

yazılan Türkçe eserlerin pek çoğu mahvolmuş olduğundan bu eser çok kıymetlidir. Mezkur kitabenin sahibi Umur Beyin Türk tıp tarihinde ehemmiyetle zikredilmesi farzolan bu ilmi teşvikini yadederken fukara için hamam, talebe için mektepler 'yaptıran ve umum için böyle açık Türkçe kitaplar yazdıran bu büyük adamı tekrimden kendimi alamadım.

Türk hekimliği tarihinin en büyük velinimetini sayılmak lazımgelen ve 549 da Şam'daki meşhur Tıbbiyye Nurettin Maristani ünvanile açtıran Türk sultanı <<Nureddin Şehid>> in bu fakülteye tayin ve fevkalade maaşlarla taltif eylediği doktorların tercüme halini yazan (J_I j_1) «Tabaka- tül tibba» namile maruf kamusunda İbni Baytar adlı bir hekimden bah- seder (Mısır tab'ı 1299, Cilt: 2, Swhife: 133).

İşte Gazi Umur Bey 646 da vefat eden ve devrinin en yüksek nebatat alimi bir doktor olduğu mezkur kitapta tasrih edilen böyle bir üstadın (Müf- redatı Tıp) namındaki edviye kütüğünü Türkçeye tercüme ettirmiştir ki, nebatat ve ilaçların adları elifbe tertibindedir. Nümune olarak mezkur tercümenin mukaddemesile başından ve sonundan parçalar dercediyoruz. Teessüf ederinki tercüm ed_enin adı yazılmamıştır.

İbni Baytarın (Müfredatı Tıp) eserinin tercümesi Mukaddemesi:

o.G j:.)_ :S' i::l,L, J.f7 .i::_#1_ , ...:JT_ , -uUJ_ _J JJ' :-J.._J J:.., Jr; /..uU J
j.._I vl J_ I J..''''J ov''JJj_ I i- ' -: .Oovl .. j_o..1_1 JI!..1 _ _;=-:1- t,J.r-!
..sJ; =)..hlll :.illi -uU I u.J''', , ,;w1_ J-11 .,SjB- /6''':J1_ ,r-1- 'JI ;_..ü
Jlk:- j_1 ..:t,J, .O.S..P.L_1 .._>:! qL, .., ..)..1 .JJ i:L. ...:1 J..1J1 i' ib
J J..w, J:v''JJ''i. i-Y. -6'.J_... 'J_ I V:; :.l: J.İ -iiJJI ,s'/:; ..j;...
[J-llr.i. rUI il.,f .l.. J..t:

Bu Türkçe tercüme abidesinden üç nbbi maddenin izahatını aynen

;-1-I .JJ'. :!l:..11

;;l:1_ r:..W-1 d:i:I • P! o.:)i:l1 40....;-..,1 .J'. i. - \

)-._.:; + ,..... j_1 i . j:<i • oJ::: _;-_1,1 oJ:::fl . _;-_1,1 üli 5'1 j1 ..,.

J.i_)dT ..11 40..11_1 tf-- . o..1_I (:_:: ..s j J_)-.-;r,I °:::(' :_f' ..;_..... J, , ,
o-'•."J o_}K... r:'J...1 o.:>jj_)" -J'!.!} .J)°<JJ.:; ,,)1 , 0 _1o \s j_ ..,§) i\
)°-.) . --==< ..;,_)U.. I j...;1;) -1.....i:i -1,\..1)-S...; t;::: sı JI . o)_1.f)WJ.:;
.J'. JI • -1_U...; 1;•.İ' -1;::;_ (.' : J\;.. 1; \1...1 o.:>JI J...1)w _;1,;T o JI ./, J 1, o_;-),'
r;\1_1 J,l1. o .r:..S""o...S-1_ ..,(' 1 . -1.=1,..... üL" I J:>)-1....._;1....., 1 o.:J, _;:..T)-1..J;: o j,_ -1. }
• o_1.)r:.....;1 :... j J...I :!l_f' r:..;I I tJ.:; Y,

Alı JJ:;, -1. :...;1 JJ_b _ ,)J.:; jfi r:..;i:j_1 i" . _1 i . J. \:....;i J)\; . - J >
..... J _JJ' J. \:-1 "3:1.;. J) _I Jİ c lj_ -0;:..JII J_1; j_

Sonundan:

r:..;_};I, ÜJI • P! o. \: _1;1 ÜJ\ _I.J .j\J'i d[_r }.,,C_..)...1,"J\ I - ,;: f
)u...;: JI . J)_1 i:J. J}_I :;...;_1 1....f} .J', • J"":" j':::j...I o...;_fal..1; ;J_1_1 :!l f'
, o_I o..C\ s }Si 4:->-1_r.-

Bu mühim kitabın metnile aynen tab'ı ve etraflı bir tıbbı, lisanı mukad- deme ilavesi, Türkiyede nebatat ve tıp ilimlerinin öksüz tarihini aydın- latacaktır, Tarih Encümeninin himmetini bekleriz.

Timurtaş oğlu (;,Aı) namına bir (Tefsir tercümesi) de V!ardır. bunu meşhur, İzni'kli (c5' ..,)Efendi, Semerkantli (..;.., lj_1) tefsirinden yap- mıştır. Fakat (Umur Bey) in muasırlarından olup Çelebi Sultan Mehmetin hariciye muhaberatını kısmen idare eden ve meşhur bir (d:J J tarihi (J>: JI_...lj ;JJ.A1.11) yazan (ji:JI o _;:-) de ayrıaa bu tefsiri tercüme eylemiştir. Yedi yıl evvel tetkik etmişim ki Bayazıt ve sair kütüphanelerde Arabşah oğluna nispet edilen tefsir tercümesi, (Musa tercümesi) nin aynidir ve o kütüphanelerin nüshaları Arabşah oğlunun ' tercümesi sayılmamak lazımdır. Musıa Efendi, Beşiktaşta (Yahya Efendi) kütüphanesindeki tef- sir tercümesi mukaddemesinde (Umur Bey) in adını hürmetle anar. Kü- tüphanemdeki nüsha, mevcut tercümelerin en eskisidir; bu tercüme, saf Ana- dolu Türkçesinin tarihi bir abidesidir.